

Nr 76

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om studiemedelsavgifter, m. m.

Genom en den 13 oktober 1967 dagtecknad proposition, nr 143, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen följande förslag till

- 1) förordning om studiemedelsavgifter,
- 2) förordning om ändrad lydelse av 32 och 33 §§ studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401).

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en förordning om studiemedelsavgifter. Den innehåller regler om debitering och uppbörd av avgifter enligt studiemedelsförordningen. Reglerna har utformats så att betalningsskyldigheten blir beroende av den återbetalningsskyldiges betalningsförmåga. Återbetalning skall som regel fördelas på tre uppbördsterminer per år.

I propositionen föreslås vidare vissa ändringar i studiemedelsförordningen.

Förslagen avses träda i kraft den 1 januari 1968.

De vid propositionen fogade författningsförslagen är av följande lydelse.

Förslag
till
Förordning om studiemedelsavgifter

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §.

I denna förordning meddelas bestämmelser om debitering och uppbörd av avgifter enligt studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401).

2 §.

Beteckningarna basbelopp och avgiftskvot betyder i denna förordning detsamma som i studiemedelsförordningen.

I övrigt avses med

avgiftsår: varje år från och med det då avgiftskvot fastställts till och med det då återbetalningsskyldigheten upphör enligt 29 eller 30 § studiemedelsförordningen,

slutlig avgift: avgift för ett avgiftsår enligt studiemedelsförordningen eller 10 § nedan,

preliminär avgift: avgift som under ett avgiftsår skall erläggas i avräkning på slutlig avgift,

kvarstående avgift: avgift som återstår att erlägga, sedan den preliminära avgiften avräknats från den slutliga avgiften.

Som gift anses i förordningen den som taxeras enligt för gift skattskyldig gällande bestämmelser.

Avgiftskvot

3 §.

Avgiftskvot fastställs av centrala studiehjälpnämnden.

Preliminär avgift

4 §.

Preliminär avgift utgår för varje avgiftsår, om ej annat följer av beslut enligt 7 §.

5 §.

Preliminär avgift utgör produkten av det vid avgiftsårets ingång gällande basbeloppet och den för den återbetalningsskyldige fastställda avgiftskvoten, om ej annat följer av 6 § eller av beslut enligt 7 §.

6 §.

Preliminär avgift för ett avgiftsår får icke bestämmas till högre belopp än att summan av avgiften och följande tre poster uppgår till högst det belopp som avses i 29 § första stycket eller 30 § första stycket studiemedelsförordningen:

1. den preliminära avgiften för det närmast föregående avgiftsåret,
2. de slutliga avgifterna för tidigare avgiftsår,
3. belopp som den återbetalningsskyldige erlagt frivilligt enligt 27 § studiemedelsförordningen jämte förhöjning som avses där.

Har beslut om debitering av preliminär avgift eller kvarstående avgift förfallit helt eller delvis enligt 18 § på grund av att avgiften eller del därav ej erlagts, minskas de slutliga avgifterna enligt post 2 i första stycket med den avgift eller del av avgift som ej erlagts.

7 §.

Återbetalningsskyldig befrias helt eller delvis från preliminär avgift för ett år, om bättre överensstämmelse mellan den preliminära avgiften och motsvarande slutliga avgift därigenom kan antagas uppkomma.

Befrielse medges efter ansökan av den återbetalningsskyldige. Ansökan om befrielse från preliminär avgift skall ha inkommit till centrala studiehjälpsnämnden före utgången av avgiftsåret. Om synnerliga skäl föreligger, får ansökan som inkommit senare upptagas till prövning.

Slutlig avgift och kvarstående avgift

8 §.

Fråga om slutlig avgift för ett avgiftsår prövas särskilt om den återbetalningsskyldige befriats helt eller delvis från preliminär avgift för samma år enligt 7 § eller om han begär sådan prövning. Ansökan om prövning skall ha inkommit till centrala studiehjälpsnämnden före utgången av januari månad andra året efter avgiftsåret.

Slutlig avgift avrundas till samma belopp som motsvarande preliminära avgift, om den slutliga avgiften överstiger eller understiger den preliminära avgiften med mindre än 100 kronor.

Slutlig avgift för ett avgiftsår får icke bestämmas till högre belopp än att summan av avgiften och följande tre poster uppgår till högst det belopp som avses i 29 § första stycket eller 30 § första stycket studiemedelsförordningen:

1. de slutliga avgifterna för tidigare avgiftsår,
2. den preliminära avgiften för året näst efter avgiftsåret,

3. belopp som den återbetalningsskyldige erlagt frivilligt enligt 27 § studiemedelsförordningen jämte förhöjning som avses där.

Har beslut om debitering av preliminär avgift eller kvarstående avgift förfallit helt eller delvis enligt 18 § på grund av att avgiften eller del därav ej erlagts, minskas de slutliga avgifterna enligt post 1 i tredje stycket med den avgift eller del av avgift som ej erlagts.

9 §.

Överstiger den slutliga avgiften motsvarande preliminära avgift, skall den återbetalningsskyldige erlägga det överskjutande beloppet såsom kvarstående avgift.

För kvarstående avgift utgår en tilläggsavgift. Tilläggsavgiften beräknas efter nio öre för varje hel krona, dock minst tio kronor. Tilläggsavgiften avrundas till närmast högre hela krontal. I fråga om tilläggsavgift äger 11 §, 12 § andra stycket, 13 § första stycket, 14 § andra stycket, 15 §, 17 § första stycket och 18 § motsvarande tillämpning.

10 §.

I annat fall än som avses i 8 § utgör den preliminära avgiften utan särskild prövning också slutlig avgift. Detta gäller utan hinder av 24 § första stycket och 25 § andra stycket studiemedelsförordningen. 27 § andra stycket samma förordning äger ej tillämpning.

Debitering

11 §.

Fråga om preliminär avgift, slutlig avgift eller kvarstående avgift avgöres av centrala studiehjälpsnämnden.

12 §.

Varje avgiftsår debiteras återbetalningsskyldig preliminär avgift med belopp som följer av 5 och 6 §§. Debiteringen förfaller i den mån den återbetalningsskyldige befrias från preliminär avgift enligt 7 §.

Beslut om slutlig avgift för ett avgiftsår enligt 8 § skall fattas snarast möjligt efter det taxering för avgiftsåret verkställts i första instans. Nedsättes den återbetalningsskyldiges till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för avgiftsåret, skall beslutet om slutlig avgift omprövas, om den återbetalningsskyldige begär det. Ansökan om prövning skall ha inkommit till centrala studiehjälpsnämnden inom två månader efter det den återbetalningsskyldige fått del av beslutet om nedsättning. Är den återbetalningsskyldige gift gäller motsvarande, om makens till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst nedsättes.

13 §.

Centrala studiehjälpnämnden sänder underrättelse om beslut angående preliminär avgift, slutlig avgift eller kvarstående avgift till den återbetalningsskyldige. I underrättelsen anges vad den återbetalningsskyldige skall iakttaga om han önskar söka rättelse i eller föra talan mot nämndens beslut.

I underrättelse om debitering av preliminär avgift lämnas dessutom uppgift om dels den återbetalningsskyldiges avgiftskvot, dels vad den återbetalningsskyldige skall iakttaga om han önskar ansöka om befrielse från preliminär avgift enligt 7 §.

Uppbörd

14 §.

Preliminär avgift skall erläggas under avgiftsåret,

om den överstiger 200 kronor med en tredjedel senast den 6 juni, en tredjedel senast den 6 september och en tredjedel senast den 6 december,

om den överstiger 100 men icke 200 kronor med hälften senast den 6 juni och hälften senast den 6 september,

om den uppgår till högst 100 kronor i sin helhet senast den 6 juni.

Kvarstående avgift skall erläggas under andra året efter avgiftsåret, med hälften senast den 6 februari och hälften senast den 6 april.

15 §.

För återbetalningsskyldig talan mot taxering till statlig inkomstskatt och framstår det som obilligt att han erlägger kvarstående avgift som bestämts på grundval av den icke lagakraftvunna taxeringen, får centrala studiehjälpnämnden bevilja honom anstånd helt eller delvis med erläggandet av avgiften. Anståndet får avse högst det belopp som betingas av den återbetalningsskyldiges yrkande i fråga om taxeringen.

Anståndet skall gälla till dess två månader förflutit från dagen för beslut i anledning av den återbetalningsskyldiges talan mot taxeringen.

Är den återbetalningsskyldige gift äger första och andra styckena motsvarande tillämpning, om maken för talan mot taxering.

16 §.

Om preliminär avgift, kvarstående avgift eller del av sådan avgift ej erlägges inom föreskriven tid, skall centrala studiehjälpnämnden sända en påminnelse till den återbetalningsskyldige. För påminnelse utgår påminnelseavgift med belopp som Konungen bestämmer.

17 §.

Preliminär avgift och kvarstående avgift skall erläggas genom inbetalning på centrala studiehjälpnsnämndens postgirokonto eller till Sveriges riksbank eller annan penninginrättning som förklarar sig beredd att medverka vid uppbörd av avgifter på de villkor som Konungen eller, efter bemyndigande av Konungen, centrala studiehjälpnsnämnden fastställer.

Första stycket äger motsvarande tillämpning på frivillig inbetalning enligt 27 § studiemedelsförordningen.

18 §.

Beslut om debitering av preliminär avgift eller kvarstående avgift förfaller, i den mån avgiften ej erlagts före utgången av september månad andra året efter avgifts-året.

Första stycket gäller icke preliminär avgift eller kvarstående avgift för avgiftsår efter det år under vilket den återbetalningsskyldige fyllt 63 år eller för de två sista avgiftsåren före det år under vilket han avlidit.

Centrala studiehjälpnsnämnden får för särskilt fall förordna att beslut om debitering av preliminär avgift eller kvarstående avgift skall gälla även efter den tidpunkt som avses i första stycket.

19 §.

Har beslut om debitering av preliminär avgift eller kvarstående avgift förfallit helt eller delvis enligt 18 § på grund av att avgiften eller del därav ej erlagts, gäller följande särskilda bestämmelser om avgiftsskyldighet för återbetalningsskyldig som lever efter utgången av det år då han fyllt 65 år respektive för dödsbo efter återbetalningsskyldig som avlidit senast det år då han fyller 65 år.

I stället för den avgift eller del av avgift som ej erlagts utgår en extra avgift, om summan av följande två poster ej uppgår till det belopp som avses i 29 § första stycket eller 30 § första stycket studiemedelsförordningen:

1. de slutliga avgifterna för åren till och med det år då den återbetalningsskyldige fyllt 65 år eller, i fråga om återbetalningsskyldig som avlidit senast under det år då han fyller 65 år, de slutliga avgifterna för åren före det år under vilket dödsfallet inträffat,

2. belopp som den återbetalningsskyldige erlagt frivilligt enligt 27 § studiemedelsförordningen jämte förhöjning som avses där.

Om ej annat följer av fjärde stycket, utgör den extra avgiften produkten av dels ett tal som motsvarar det antal basbelopp som den obetalda avgiften eller den obetalda delen av avgiften avsåg, dels det basbelopp som gällde vid ingången av det år under vilket den återbetalningsskyldige fyllde 65 år eller, i fråga om extra avgift för dödsbo, vid ingången av året närmast före det år under vilket dödsfallet inträffat.

Extra avgift får icke bestämmas till högre belopp än att summan av avgiften och av posterna 1 och 2 i andra stycket uppgår till högst det belopp som avses i 29 § första stycket eller 30 § första stycket studiemedelsförordningen.

Vid tillämpning av andra eller fjärde stycket minskas de slutliga avgifterna med den avgift eller del av avgift som ej erlagts.

Extra avgift skall erläggas på tid som centrala studiehjälpnämnden bestämmer.

I fråga om extra avgift äger 11 §, 13 § första stycket, 16 § och 17 § första stycket motsvarande tillämpning. Om synnerliga skäl föreligger, får centrala studiehjälpnämnden medge befrielse helt eller delvis från extra avgift.

20 §.

Det åligger centrala studiehjälpnämnden att bevaka statens fordran på avgift som avses i förordningen. Är avgiftsbelopp föremål för indrivning av kronofogdemyndighet, åligger det dock kronofogdemyndigheten att i den återbetalningsskyldiges konkurs bevaka statens fordran på avgiftsbeloppet.

Avgiftsbelopp som ej erlagts inom föreskriven tid får uttagas genom utmätning utan föregående dom eller utslag.

Återbäring av avgift

21 §.

Överstiger det belopp som den återbetalningsskyldige erlagt såsom preliminär avgift motsvarande slutliga avgift, skall centrala studiehjälpnämnden återbära det överskjutande beloppet, om den återbetalningsskyldige begär det. Ansökan om återbäring skall ha inkommit till nämnden inom två månader efter det den återbetalningsskyldige fått underrättelse om beslutet angående den slutliga avgiften.

Befrias återbetalningsskyldig helt eller delvis från preliminär avgift, kvarstående avgift, extra avgift, tilläggsavgift eller påminnelseavgift som han erlagt, skall centrala studiehjälpnämnden utan särskild ansökan återbära till den återbetalningsskyldige vad han erlagt för mycket, om ej annat följer av 22 §.

Belopp som den återbetalningsskyldige erlagt som preliminär avgift för det år under vilket han avlidit skall centrala studiehjälpnämnden utan särskild ansökan återbära till dödsboet.

22 §.

Beslut om befrielse från preliminär avgift enligt 7 § föranleder ej återbäring av redan erlagt belopp.

Om synnerliga skäl föreligger, får centrala studiehjälpnämnden dock på ansökan av den återbetalningsskyldige återbära för mycket erlagd preliminär avgift.

23 §.

Häftar den, som är berättigad att återfå avgift enligt 21 eller 22 §, för preliminär avgift, kvarstående avgift, extra avgift, tilläggsavgift eller påminnelseavgift som förfallit till betalning, har han rätt att utfå endast vad som överstiger det obetalda beloppet.

Särskilda bestämmelser

24 §.

När slutlig avgift fastställts för ett avgiftsår, bortfaller skyldigheten att erlægga sådan obetald del av motsvarande preliminära avgift som överstiger den slutliga avgiften.

Avlider återbetalningsskyldig, bortfaller skyldigheten att erlægga obetald preliminär avgift för det år under vilket dödsfallet inträffat.

Bestämmelse om obetald preliminär avgift i första eller andra stycket äger motsvarande tillämpning på påminnelseavgift som belöper på den obetalda avgiften.

25 §.

Belopp som någon är berättigad att återfå enligt 21 eller 22 § men som enligt 23 § ej återbäres på grund av att viss avgift ej erlagts räknas såsom avbetalning på den obetalda avgiften.

Sådant överskjutande belopp som avses i 21 § första stycket och som ej återbäres på grund av att den återbetalningsskyldige ej begär det jämställs med slutlig avgift för året. 27 § andra stycket studiemedelsförordningen äger ej tillämpning.

26 §.

I fråga om betalning enligt 28 § studiemedelsförordningen gäller bestämmelser som meddelas av Konungen eller, efter bemyndigande av Konungen, av centrala studiehjälpnsämnden.

27 §.

Det åligger återbetalningsskyldig att lämna centrala studiehjälpnsämnden de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av förordningen. Beträffande omynlig åvilar uppgiftsskyldigheten förmyndaren.

De uppgifter om personliga och ekonomiska förhållanden som lämnas i ansökan om befrielse från preliminär avgift eller i annan handling som är avsedd att ligga till grund för bestämmande av avgift skall avges på heder och samvete.

Närmare bestämmelser om uppgiftsskyldigheten meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av centrala studiehjälpnsämnden.

28 §.

Myndighet är pliktig att på begäran lämna centrala studiehjälpnsämnden uppgift om sådana förhållanden i fråga om namngiven person som är av betydelse för tillämpningen av denna förordning.

29 §.

Anser återbetalningsskyldig att avgift påförts honom obehörigen eller med oriktig belopp, får han söka rättelse hos centrala studiehjälpnsämnden inom ett år efter det han fått underrättelse om avgiften.

30 §.

Talan mot sådant beslut av centrala studiehjälpnämnden som avses i denna förordning föres hos kammarrätten genom besvär. Besvären skall insändas eller inges till centrala studiehjälpnämnden.

Centrala studiehjälpnämndens beslut länder till efterrättelse utan hinder av att talan föres mot beslutet, om nämnden ej förordnar annat.

31 §.

Talan får icke föras mot kammarrättens utslag.

32 §.

Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna förordning meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av centrala studiehjälpnämnden.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1968.

Förslag
till
Förordning
om ändrad lydelse av 32 och 33 §§ studiemedelsförordningen den 4 juni 1964
(nr 401)

Härigenom förordnas, att 32 och 33 §§ studiemedelsförordningen skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

32 §.

Har någon uppburit studiemedel obehörigen eller med för högt belopp och har han insett eller bort insetta, må vad för mycket utgått genast återkrävas.

Har någon uppburit studiemedel obehörigen eller med för högt belopp och har han insett eller bort insetta, må vad för mycket utgått genast återkrävas. *På belopp som återkräves utgår ränta från den dag då beloppet uppburits efter en räntesats som vid varje tidpunkt med två procent överstiger normalräntan för lån från statens utlåningsfonder. Om särskilda skäl föreligga, må återbetalningsskyldig befrias helt eller delvis från skyldighet att erlägga ränta.*

Avbryter någon — — — — — efter avbrottet.

33 §.

Fordran å — — — — — för gäld.

Rätt till — — — — — lyft medlen.

Om särskilda skäl föreligga, må studiemedel lyftas efter utgången av den termin för vilken de beviljats.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1968.

Av propositionen redovisas här endast vad *föredragande statsrådet, Sven Moberg* anför i sin allmänna motivering.

Föredraganden

Aterbetalning av studiemedel

I studiemedelsförordningen finns en rad bestämmelser om återbetalning av studiemedel. Återbetalningen skall ske genom årliga avgifter på villkor som anges i förordningen. I förordningen anges även när återbetalningsskyldigheten inträder och när den upphör eller bortfaller. Studiemedelsförordningen innehåller däremot inte någon föreskrift om debitering och uppbörd av avgifterna. När studiemedelsförordningen antogs förutsattes att bestämmelser härom skulle beslutas av Kungl. Maj:t och riksdagen efter viss ytterligare utredning.

På uppdrag av Kungl. Maj:t har statskontoret lämnat ett förslag om formerna för debitering och uppbörd av studiemedel. Förslaget som jag förut redogjort för kritiserades under remissbehandlingen ingående av centrala studiehjälpsnämnden. Även andra remissinstanser framförde invändningar mot förslaget.

Centrala studiehjälpsnämndens remissyttrande innehåller som jag förut redovisat förslag till ett system för debitering och uppbörd som på väsentliga punkter skiljer sig från statskontorets förslag. De viktigaste skillnaderna avser antalet uppbördsterminer, förfarandet för indrivning av avgifter som inte erläggs inom föreskriven tid, den tid under vilken avgifter får drivas in samt frågan om vilken myndighet som bör handlägga de manuella rutiner som fordras i samband med debitering och uppbörd av avgifter. Nämndens yttrande blev föremål för remissbehandling. Remissopinionen är mycket splittrad i vad avser nämndens förslag till förfarande för indrivning av avgifter som inte erläggs inom föreskriven tid.

På uppdrag av dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet har inom departementet utarbetats en promemoria. Promemorian innehåller som jag förut anför två alternativa förslag till bestämmelser om debitering och uppbörd av avgifter. Det föreslås att bestämmelser om debitering och uppbörd skall meddelas i en förordning om studiemedelsavgifter. I det ena förslaget, alternativ A, anges i överensstämmelse med vad centrala studiehjälpsnämnden föreslagit att avgift, som inte erläggs, omedelbart får tas ut genom utmätning. Enligt detta alternativ har den återbetalningsskyldige rätt att hos centrala studiehjälpsnämnden ansöka om rättelse i nämndens beslut om avgift. Han kan dessutom hos kammarrätten överklaga beslut av centrala studiehjälpsnämnden. Detta gäller även beslut i ärende om rättelse av beslut om avgift. Kammarrättens utslag får inte överklagas. Det andra förslaget, alternativ B, bygger liksom statskontorets förslag på ett civilt kravförfarande. Enligt alternativ B har den återbetalningsskyldige rätt att hos centrala studiehjälpsnämnden begära rättelse i beslut om avgift. Någon rätt att överklaga nämndens beslut föreligger däremot inte. Det förutsätts i stället att tvist mellan nämnden och

återbetalningsskyldig om avgiftsskyldighet får prövas av allmän domstol. I övrigt är alternativen i allt väsentligt av samma innebörd.

Bestämmelserna om debitering och uppbörd av avgifter bör givetvis, vilket också betonats i departementspromemorian, tjäna samma syften som reglerna om återbetalning i studiemedelsförordningen. De bör alltså utformas så att flertalet studiemedelstagare verkligen fullgör sin återbetalningsskyldighet eller med andra ord att en hög betalningsfrekvens tryggas. Det bör vidare tillses att skuldsättningens ekonomiska risker undanröjs för den minoritet av studiemedelstagare som tillfälligt eller varaktigt får svårt att betala eller annorlunda uttryckt att betalningsskyldigheten anpassas till betalningsförmågan.

Enligt studiemedelsförordningen anpassas betalningsskyldigheten till betalningsförmågan genom att betalningsskyldigheten för ett år sätts i relation till den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag för samma år. I avgiftsunderlaget inräknas, förutom viss förmögenhet, den återbetalningsskyldiges och/eller del av makes till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för samma år. Eftersom avgiften för ett visst år således är beroende av bl. a. den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för samma år, kan den inte bestämmas förrän denna inkomst fastställts, dvs. mer än sex månader efter utgången av året. Med hänsyn härtill ligger det nära till hands att återbetalningsskyldigheten för ett år skall fullgöras vid tidpunkt som infaller mer än sex månader efter årets utgång. En sådan lösning avvisas emellertid i departementspromemorian under hänvisning till att den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för ett visst år inte utgör något uttryck för den återbetalningsskyldiges betalningsförmåga vid den tidpunkt då den beskattningsbara inkomsten för året fastställs. En garanti för att återbetalningsskyldigheten vid varje tillfälle då den aktualiseras står i rimlig relation till den återbetalningsskyldiges betalningsförmåga vid samma tillfälle kan enligt promemorian vinnas endast om skyldighet att erlagga avgift för ett visst år inträder — såsom dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet och riksdagen uttalat i samband med att studiemedelsförordningen antogs (jfr prop. 1964:138 s. 175, SäU vårsessionen: 1 s. 88) — redan under samma år. Denna skyldighet bör naturligtvis avse endast en preliminärt bestämd avgift. På dessa skäl föreslås i promemorian — såsom statskontoret och centrala studiehjälpsnämnden tidigare förordat — att den avgift som skall utgå för ett år skall erläggas i form av *p r e l i m i n ä r a v g i f t* redan under avgiftsåret.

Remissinstanserna har inte haft något att erinra mot att återbetalningsskyldigheten skall fullgöras genom erläggande av preliminär avgift.

På de skäl som angetts i promemorian anser även jag att ett system med preliminär avgift bör införas.

Jag ansluter mig även till vad som föreslagits i promemorian om innehållet i de bestämmelser om preliminär avgift som bör meddelas. Preliminär avgift skall alltså utgå under de år för vilka studiemedelstagaren är skyldig att erlagga avgift enligt studiemedelsförordningen, s. k. slutlig avgift. Detta innebär att preliminär avgift

skall utgå första gången under det år då avgiftskvoten fastställs, dvs. under tredje året efter det år då studiemedelstagaren senast uppburit studiemedel. Preliminär avgift skall därefter utgå till dess återbetalningsskyldigheten upphör. Detta sker när studiemedelstagaren erlagt antingen avgifter som tillhoppa uppgår till lika många basbelopp som han uppburit i återbetalningspliktiga studiemedel eller avgifter som tillhoppa uppgår till det belopp som studiemedelstagaren skulle ha betalt, om de återbetalningspliktiga studiemedlen utgjort ett konventionellt lån med fasta annuiteter och med en på visst sätt reducerad ränta. Oberoende av hur stort belopp den återbetalningsskyldige erlagt, utgår inte någon slutlig avgift för år efter det år då den återbetalningsskyldige fyller 65 år. Detsamma bör gälla även i fråga om preliminär avgift. Avlider den återbetalningsskyldige bortfaller återbetalningsskyldigheten. Preliminär avgift bör därför inte utgå under år efter det under vilket dödsfallet inträffat. Preliminär avgift skall utgå med det belopp som utgör produkten av den återbetalningsskyldiges avgiftskvot och det basbelopp som gällde vid början av året, dvs. det belopp till vilket den slutliga avgiften för året högst får bestämmas enligt studiemedelsförordningen, här kallat hel avgift. Preliminär avgift uppgår således till det belopp som enligt 24 och 25 §§ studiemedelsförordningen skall utgå i slutlig avgift för år, under vilket den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag dels överstiger avgiftsgränsen — två basbelopp, f. n. 11 400 kr. — dels når sådan höjd att tröskelreglerna i 25 § andra stycket studiemedelsförordningen inte blir tillämpliga. Den återbetalningsskyldige bör dock befrias helt eller delvis från skyldighet att erlägga preliminär avgift, om det kan antas att befrielsen leder till bättre överensstämmelse mellan den preliminära avgiften och motsvarande slutliga avgift. Detta innebär att återbetalningsskyldig skall befrias helt från preliminär avgift för ett år om det kan antas att hans avgiftsunderlag för samma år inte kommer att överstiga avgiftsgränsen, två basbelopp (jfr 24 § första stycket studiemedelsförordningen). Partiell befrielse från preliminär avgift skall medges i sådan omfattning att den preliminära avgiften inte överstiger en tiondel av det beräknade avgiftsunderlaget för året och inte heller en fjärdedel av den del av samma avgiftsunderlag som överstiger avgiftsgränsen (jfr 25 § andra stycket studiemedelsförordningen). Slutligen bör befrielse helt eller delvis kunna äga rum, om det föreligger synnerliga skäl därtill (jfr 26 § studiemedelsförordningen). Befrielse helt eller delvis från preliminär avgift bör medges endast efter ansökan av den återbetalningsskyldige. Ansökan om befrielse bör inges före utgången av avgiftsåret. I extrema undantagsfall bör dock ansökan som kommer in senare få tas upp till prövning.

Mitt förslag att befrielse helt eller delvis från preliminär avgift kan ske endast efter ansökan från den återbetalningsskyldige, sammanställt med vad jag senare kommer att föreslå om slutlig avgift, innebär att återbetalningsskyldig i vissa fall får den anpassning av betalningsskyldigheten som föreskrivs i studiemedelsförordningen endast om han för varje år tar ett initiativ. Detta måste avse antingen en ansökan om befrielse helt eller delvis från den preliminära avgiften för året eller en ansökan om att storleken av motsvarande slutliga avgift skall prövas särskilt. För att den återbetalningsskyldige skall bli i stånd att ta erforderligt initiativ är det

av stor betydelse att han årligen erhåller en fullständig och korrekt information om storleken av den preliminära avgiften och om vad han skall iaktta för att få befrielse helt eller delvis från denna avgift. Centrala studiehjälpsnämnden bör åläggas att sända ut sådan information.

Preliminär avgift för ett år skall givetvis endast utgå i avräkning på en slutlig avgift för samma år. Denna kan bestämmas först efter det den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för året fastställts. I prop. 1964:138 uttalade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, som jag tidigare anfört, att det från sociala synpunkter måste vara fullt tillräckligt, om uppskov eller avgiftsnedläggning får åtnjutas av dem som särskilt begär det i samband med den preliminära debiteringen. Mot bakgrund av detta uttalande föreslås i departementspromemorian att storleken av den slutliga avgiften skall prövas särskilt endast om den återbetalningsskyldige helt eller delvis befriats från motsvarande preliminära avgift. För övriga fall föreslås att den preliminära avgiften utan särskild prövning skall utgöra även slutlig avgift. Den slutliga avgiften kommer alltså i sådana fall att utgöra produkten av den återbetalningsskyldiges avgiftskvot och det basbelopp som gällde vid årets början, s. k. hel avgift. Detta föreslås i promemorian gälla även om det skulle visa sig att den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag är mindre än det som enligt 24 och 25 §§ studiemedelsförordningen krävs för att hel avgift skall utgå. Om synnerliga skäl föreligger, bör dock den återbetalningsskyldige enligt promemorian kunna efter ansökan befrias helt eller delvis från den slutliga avgiften.

Några remissinstanser anför betänkligheter mot departementspromemorians förslag om bestämmande av slutliga avgifter. Förslaget leder enligt centrala studiehjälpsnämnden till att betalningsskyldigheten inte kommer att anpassas till betalningsförmågan på sätt som föreskrivs i studiemedelsförordningen dels i de fall då den återbetalningsskyldige inte begärt befrielse helt eller delvis från den preliminära avgiften, dels i de fall då han visserligen ansökt om befrielse men inte fått sin ansökan bifallen. Detta gäller, såsom nämnden uppfattat förslaget, oavsett hur stor skillnaden är mellan den preliminära avgiften och den avgift som skulle utgå enligt studiemedelsförordningen. Vidare måste enligt nämndens mening beaktas att orsaken till att den återbetalningsskyldige inte begärt befrielse från den preliminära avgiften kan vara att det varit omöjligt att förutse hur stort avgiftsunderlaget skulle bli. Enligt nämndens och även TCO:s mening bör förordningen om studiemedelsavgifter kompletteras med en bestämmelse av innebörd att storleken av den slutliga avgiften skall prövas, om den återbetalningsskyldige begär det. Nämnden anser slutligen att en bestämmelse härom troligen leder till att antalet ansökningar om befrielse från preliminär avgift minskar.

För egen del finner jag att en bestämmelse av den innebörd som centrala studiehjälpsnämnden och TCO föreslagit i vissa fall behövs för att trygga en anpassning av betalningsskyldigheten till betalningsförmågan. Jag förordar därför att en sådan bestämmelse förs in i förordningen om studiemedelsavgifter. Den i promemorian föreslagna regeln om befrielse från slutlig avgift när synnerliga skäl föreligger kan

därvid utgå. I övrigt ansluter jag mig till vad som föreslagits i promemorian om prövning av slutlig avgift.

I likhet med vad som föreslagits i promemorian och som lämnats utan erinran av remissinstanserna förordar jag att kvarstående avgift skall utgå om det visar sig att den slutliga avgiften överstiger den preliminära avgiften och att den återbetalningsskyldige skall ha rätt till återbäring om det visar sig att det belopp som han erlagt i preliminär avgift överstiger den slutliga avgiften.

Promemorieförslaget att antalet uppbördsterminer skall bestämmas till tre för preliminär avgift och två för kvarstående avgift accepteras av de remissinstanser som yttrat sig över förslaget med undantag av en remissinstans som anser att antalet uppbördsterminer för preliminär avgift bör vara större än tre.

I promemorian föreslås vidare att antalet uppbördsterminer skall begränsas beträffande återbetalningsskyldig som har att erlægga endast en särskilt liten avgift. Beträffande preliminär avgift föreslås således att avgift som uppgår till högst 5 % av det basbelopp som gällde vid början av året i sin helhet skall betalas under den första uppbördsterminen och att avgift som överstiger 5 men inte 10 % av samma basbelopp skall delas upp på de två första uppbördsterminerna. Kvarstående avgift som uppgår till högst 5 % av basbeloppet bör enligt promemorian betalas i sin helhet under den första uppbördsterminen. Mot förslaget att begränsa antalet uppbördsterminer för återbetalningsskyldig som har att erlægga en särskilt liten avgift har invändningar gjorts av två remissinstanser. Sålunda anser TCO det vara tveksamt om en begränsning överhuvudtaget bör ske. Avgift som överstiger 100 kr. bör enligt TCO alltid fördelas på tre uppbördsterminer. Centrala studiehjälpnämnden anser att begränsningen bör utformas så att preliminär avgift som uppgår till högst 100 kr. betalas under en uppbördstermin och att avgift som överstiger 100 men inte 200 kr. betalas under två uppbördsterminer.

I likhet med vad som anförts i departementspromemorian anser jag att antalet uppbördsterminer bör bestämmas så att en hög betalningsfrekvens tryggas samtidigt som återbetalningsskyldigheten anpassas till betalningsförmågan. Dessa två krav torde tillgodoses bäst om antalet uppbördsterminer bestäms, i enlighet med promemorieförslaget, till tre för preliminär avgift och två för kvarstående avgift. För särskilt små preliminära avgifter bör antalet uppbördsterminer dock begränsas. En uppdelning på flera uppbördsterminer torde nämligen då inte vara nödvändig för att anpassa betalningsskyldigheten till betalningsförmågan. Det kan dessutom antas att en uppdelning av en särskilt liten avgift skulle leda till en lägre betalningsfrekvens, eftersom den återbetalningsskyldige skulle uppleva det som ett onödigt besvär att behöva verkställa flera betalningar. Begränsningen av antalet uppbördsterminer för särskilt små preliminära avgifter torde böra utformas i överensstämmelse med vad centrala studiehjälpnämnden föreslagit i remissyttrandet över departementspromemorian. Avgift som uppgår till högst 100 kr. bör alltså betalas under en uppbördstermin, lämpligen den första. Avgift som överstiger 100 men inte 200 kr. bör betalas under två uppbördsterminer, lämpligen med halva belopp-

pet under vardera av de två första. Med hänsyn till att kvarstående avgift, enligt vad jag senare kommer att föreslå, aldrig kommer att utgå med lägre belopp än 100 kr., saknar jag anledning att föreslå bestämmelser om begränsning av antalet uppbördsterminer för särskilt små kvarstående avgifter.

Uppbördstermin bör som postverket påpekat bestämmas till den 6 i resp. kalendermånad så att den inte sammanfaller med den intensivaste betalningstrafiken vid månadsskifte. Jag anser att uppbördsterminerna lämpligen kan förläggas till juni, september och december under avgiftsåret samt för kvarstående avgift till februari och april under andra året efter avgiftsåret.

I fråga om formerna för indrivning av avgifter som inte erläggs frivilligt innehåller promemorian, som jag nyss redovisat, två alternativa förslag, alternativ A och alternativ B. När det gäller att avgöra vilket indrivningssystem som bör väljas är det enligt promemorian två frågor som måste undersökas. Den ena avser vilket system som kan göras effektivast och den andra vilket system som kan trygga den enskildes berättigade krav på rättssäkerhet. Som mätare på ett indrivningssystemens effektivitet bör man främst se indrivningsprocenten, dvs. det antal procent av det oguldna avgiftsbeloppet som genom användning av systemet drivs in. Effektiviteten beror även på vad som fordras för att exekutiva tvångsåtgärder skall få företas mot en tredskande gäldenär och hur snabbt villkoren för sådana åtgärder kan uppfyllas. Vidare måste hänsyn tas till kostnaderna för systemet. Härvid bör såväl samhällets som den återbetalningsskyldiges kostnader beaktas. Av betydelse är slutligen frågan hur de uppgifter som avses bli ålagda skilda myndigheter kan komma att påverka dessa myndigheters verksamhet.

Enligt departementspromemorian kan den enskildes berättigade krav på rättssäkerhet tillgodoses både i ett indrivningssystem som — i likhet med alternativ A — bygger på direkt exigibilitet och i ett system som — i överensstämmelse med alternativ B — bygger på ett civilt kravförfarande. I promemorian anförts vidare följande. I de flesta indrivningsärenden torde den återbetalningsskyldige inte bestrida betalningsskyldighet. I sådana ärenden leder ett system med direkt exigibilitet snabbare till utmätning än ett system som bygger på ett civilt kravförfarande. I fråga om indrivningsärenden där det råder tvist om betalningsskyldigheten är det svårare att avgöra vilket system som vanligen snabbast leder till utmätning. Det är dock oklart vilken betydelse som bör tillmätas det förhållandet att ett indrivningssystem kan leda till utmätning snabbare än ett annat indrivningssystem, eftersom resultatet av utmätning ofta är dåligt. Ett system med direkt exigibilitet torde i vissa fall bli avgjort billigare för den återbetalningsskyldige än ett system med civilt kravförfarande. Detta gäller de fall då det civila kravförfarandet måste användas i sin helhet, dvs. från kravbrevet till domstols dom eller domstols bevis i anledning av ansökan om betalningsföreläggande och till utmätning. Om båda typerna av indrivningssystem utformas så att de leder till samma indrivningsprocent, torde det inte vara möjligt att avgöra vilken typ som är billigast för samhället.

De allra flesta remissinstanserna tillstyrker att indrivningsförfarandet utformas i huvudsakligt överensstämmelse med alternativ A. Det uttalas att den enskildes be-

rättigade krav på rättssäkerhet tryggas och att alternativ A snabbare leder fram till betalning än alternativ B. Centrala studiehjälpsnämnden anser att den tid som enligt alternativ B behövs, innan betalning kan drivas in, blir väsentligt längre än i alternativ A. Detta kan enligt nämndens mening skapa data- och redovisningstekniska svårigheter. Allmänt betonas att den enskildes kostnader i samband med indrivning blir lägst enligt alternativ A. Några av remissinstanserna räknar med att alternativ A blir billigast även för statsverket. Det framhålles att alternativ A är administrativt enklast samt att en samordning av ADB-rutinerna hos kronofogdemyndigheterna och centrala studiehjälpsnämnden blir möjlig, om alternativ A väljs.

De remissinstanser som förordar alternativ B åberopar i huvudsak skilda skäl för sin ståndpunkt. Kammarrätten och SACO anser att skyldigheten att återbetala studiemedel är en civilrättslig förpliktelse och att indrivningen därför bör utformas som ett civilt kravförfarande. Kammarrätten anser vidare att belastningen för de allmänna domstolarna enligt alternativ B skulle bli obetydlig, medan det är mera ovisst hur stor arbetsbelastningen enligt alternativ A skulle bli för kammarrätten.

Statskontoret kommenterar uttalandet i departementspromemorian om att ett civilt kravförfarande som utnyttjas i sin helhet, dvs. omfattar domstolsprövning och utmätning, blir dyrare för den återbetalningsskyldige än ett system med direkt exigibilitet. Statskontoret anser att denna invändning inte kan vara avgörande eftersom det civila kravförfarandet just syftar till att minska behovet av exekutiva åtgärder. Statskontoret anser vidare att exekutionsväsendet inte bör ges nya arbetsuppgifter av större omfattning, eftersom visst utredningsarbete pågår på detta område. Fullmäktige i riksbanken är inte övertygade om att alternativ A kommer att medföra så stora ekonomiska fördelar att de uppväger nackdelarna med det hårdare indrivningsförfarandet.

För egen del anser jag att både alternativ A och alternativ B tryggar den enskildes berättigade krav på rättssäkerhet. Båda alternativen torde dessutom kunna leda till ungefär samma betalningsfrekvens, om de utnyttjas rätt. I dessa två hänseenden anser jag alltså alternativen vara likvärdiga. I övrigt har emellertid alternativ A flera betydande fördelar framför alternativ B. Eftersom det enligt alternativ A inte krävs något rättegångsförfarande för att nå exekution, kommer detta alternativ att bli, dels snabbare dels administrativt enklare än alternativ B. Att indrivningssystemet snabbt kan leda till exekution torde vara av väsentlig betydelse för att förmå de återbetalningsskyldiga att betala frivilligt. Det är också av stor vikt för att underlätta administrationen av återbetalningssystemet. Som en stor fördel med alternativ A räknar jag vidare att det blir billigare för den enskilde. Sannolikt torde alternativ A även från statsverkets synpunkt bli billigare än alternativ B, eftersom något rättegångsförfarande inte kommer att behövas. Antalet återbetalningsskyldiga kommer så småningom att bli mycket stort. Det blir därför nödvändigt att utforma återbetalningssystemet så att en stor del av det administrativa arbetet kan utföras med datamaskin. Även med hänsyn härtill är alternativ A att föredra, eftersom det gör en viss samordning av ADB-rutiner hos centrala studiehjälpsnämnden och kronofogdemyndigheterna möjlig.

Jag förordar därför att avgifter som inte erläggs frivilligt får tas ut genom utmätning utan föregående dom eller utslag. För att trygga rättssäkerheten bör det finnas möjlighet för återbetalningsskyldig att få avgiftsbeslut överprövat. Bestämmelser härom bör i enlighet med vad som anförs i departementspromemorian, alternativ A, ge återbetalningsskyldig dels rätt att hos centrala studiehjälsnämnden söka rättelse i nämndens beslut om avgift, dels rätt att överklaga nämndens beslut hos kammarrätten. Rättelse i nämndens beslut om avgift bör sökas inom ett år efter det den återbetalningsskyldige fått underrättelse om beslutet.

I likhet med vad som anförs i departementspromemorian anser jag att det inte behövs någon bestämmelse om rätt för myndighet att medge återbetalningsskyldig anstånd med erläggande av avgift till senare tidpunkt under samma år.

I likhet med vad som föreslås i departementspromemorian anser jag att huvudparten av de administrativa uppgifterna i återbetalningssystemet bör uppdras åt centrala studiehjälsnämnden och att en stor del av de administrativa uppgifterna bör utföras med hjälp av datamaskiner. Jag utgår från att statistiska centralbyrån, postbanken och länsstyrelsernas datakontor skall lämna nämnden erforderligt biträde med utförande av datamaskinsarbete. Bestämmelser härom behöver inte tas in i förordningen om studiemedelsavgifter.

De bestämmelser om debitering och uppbörd av avgifter som jag förordat bör träda i kraft den 1 januari 1968.

Statsverkets kostnader för det återbetalningssystem som jag förordat och för viss omläggning av hittills tillämpade rutiner för registrering av utbetalning av studiemedel har av centrala studiehjälsnämnden och statistiska centralbyrån beräknats till 956 000 kr. under budgetåret 1967/68. Av detta belopp utgör 516 000 kr. engångskostnader. Kostnaderna kommer således att överstiga tidigare beräknat belopp med cirka 500 000 kr. (jfr prop. 1967: 1 bil. 10 s. 381; SU 8; rskr 8).

Förverkande av studiemedel m. m.

På de skäl som centrala studiehjälsnämnden anfört anser jag att det bör finnas en möjlighet att medge undantag från regeln om förverkande av studiemedel, om särskilda skäl föreligger. Som sådant särskilt skäl bör enligt min mening dock inte godtas endast det förhållandet att den studerande ingett sin ansökan om studiemedel för ett kalenderhalvår först kort tid före utgången av samma kalenderhalvår. I sådant fall måste hänsyn tas även till anledningen till att ansökningen ingetts så sent. Det bör därvid krävas att den studerande på grund av förhållande som han inte kunnat råda över varit förhindrad att inge sin ansökan tidigare. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma vilken myndighet som skall besluta

i fråga om undantag från förverkanderegeln. Bestämmelse härom bör alltså intas in i studiemedelsförordningen.

I likhet med centrala studiehjälsnämnden anser jag att ränta bör utgå på belopp som återkrävs enligt 32 § studiemedelsförordningen från den dag då beloppet lyfts till dess det betalats tillbaka. Röntan bör i regel utgå med den räntesats som nämnden föreslagit, dvs. en räntesats som med 2 % överstiger normalräntan för lån från statens utlåningsfonder eller med f. n. 7,75 %. I vissa fall kan det dock vara orimligt att debitera så hög ränta på studiemedel som återkrävs. Detta gäller särskilt i de fall då återkravet föranleds av att studiemedelstagaren avbrutit sina studier. Jag föreslår därför att centrala studiehjälsnämnden skall få medge befrielse från ränta helt eller delvis om särskilda skäl föreligger.

De nu förordade ändringarna i studiemedelsförordningen bör träda i kraft den 1 januari 1968. Ränta bör således utgå på belopp som återkrävs enligt 32 § studiemedelsförordningen tidigast fr. o. m. den 1 januari 1968 även om beloppet uppburits dessförinnan. Vidare bör gälla att den föreslagna räntan skall utgå även i de fall då återkravet skett före den 1 januari 1968.

Utskottet

Utskottet har inte funnit anledning till erinran mot de i propositionen framlagda författningsförslagen.

Utskottet vill emellertid i anslutning till propositionen göra några påpekanden. I 13 § förordningen om studiemedelsavgifter stadgas att centrala studiehjälsnämnden skall sända underrättelse till den återbetalningsskyldige angående beslut om avgift och avgiftskvot. Underrättelsen skall dessutom innehålla anvisning om vad vederbörande har att iaktta om han ej är nöjd med beslutet. Underrättelsen är av stor betydelse för att den återbetalningsskyldige skall kunna bevaka sin rätt till nedsättning eller befrielse av avgift. I sådana fall fordras nämligen ansökan från den betalningsskyldige. I likhet med departementschefen vill utskottet därför understryka vikten av att informationen till de betalningsskyldiga utgår årligen och att den blir så fullständig och korrekt som möjligt.

Under behandlingen av propositionen har utskottet observerat att det kan inträffa att en återbetalningsskyldig, åtminstone temporärt, undgår avgiftsbetalning, trots att hans inkomster i och för sig inte borde berättiga härtill. Det gäller personer som är bosatta i Sverige men som på grund av dubbelbeskattningsavtal ej taxeras här och personer som erlägger skatt enligt förordningen om sjömansskatt. Utskottet har inhämtat att Kungl. Maj:t uppmärksammat frågan. Det kan alltså förutsättas att ågärder kommer att vidtas för att komma till rätta med problemet. Något särskilt utalande från riksdagens sida är därför inte påkallat.

Med hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,
att riksdagen måtte bifalla förevarande proposition, nr 143.

Stockholm den 7 december 1967

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Strand* (s), fru Carlqvist (s), herrar Lars Larsson (s), Edström (fp), Dahlberg (s), Blomquist (h), Thorsten Larsson (cp) och Wirtén (fp);

från andra kammaren: herrar Anderson i Sundsvall (fp), Lundberg* (s), Rimmerfors (fp), fröken Sandell (s), herrar Johansson i Skärstad* (cp), Ringaby* (h), fru Skantz (s) och herr Göransson (s).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.